

Dagens frågor

Alexander Haigs avgång

Att utrikesminister Haig avgick från sin post i Washington nu i juni bör inte ses som särskilt överraskande. Han har vid åtskilliga tillfällen hotat med att avgå, men president Reagan har lugnat honom. För presidenten har det naturligtvis varit besvärande att Haig hade svårt att samarbeta med andra medlemmar av kabinettet. Haig ville gärna visa sig stark, men han var ingen Dulles under Eisenhower eller Kissinger under Nixon. Han hade från början en god men inte dominerande ställning hos Reagan. Denna ställning försvagades under Falklandskriget. Hans medlingsförsök misslyckades och därmed sjönk tilltron till honom själv och till USA särskilt i de latinamerikanska länderna. Om Haig alls skulle ersättas med en annan, tycktes tiden nu vara kommen.

Haig underrättades inte ens om presidentens beslut att införa exportförbud på viss teknik m m som behövs för gasledningen från Sovjetunionen till Västeuropa. Detta kunde betraktas som en test. Haig kunde omedelbart ha avgått, men att han stannade visade hans svaghet.

När Reagan hade tillträtt, meddelade Haig i ett av sina första tal att presidenten och han själv menade att USA:s krafter skulle inriktas mot att bekämpa terrorism. Han avsåg inte enstaka flygplanskapare utan terrorism satt i system. Gerillarörelser kan räknas dit och USA har alltså stött olika regeringar som varit i strid mot särskilt kommunistisk gerilla. Israels försök att stoppa PLO har förmodligen av Haig bedömts som i princip legitimt. Men Begins och Sharons sätt att föra kriget gick långt över vad presidenten kunde godkänna. USA:s anseen-

de höll på att förstöras med Israels.

Det blev tid att avlägsna Haig. Initiativet togs av allt att döma av president Reagan själv. Att denne förberett sig väl framgår av att han kunde kalla på efterträdaren omedelbart. Att George Shultz utan betänketid svarade ja innebar, att han redan blivit tillfrågad och accepterat att ställa upp i det ögonblick presidenten valde för skiftet på utrikesministerposten.

Farliga fonder

Som regel gäller valen huruvida den sittande regeringen är värd ett förnyat förtroende. Den frågan är sekundär i årets val. Det gäller om socialdemokraterna skall tillåtas experimentera med den förutsättning för frihet och välstånd som marknadsekonomin utgör. Den överväldigande majoriteten ekonomer – även socialdemokratiska – är rörande överens om att fonder och marknadsekonomi inte går att förena.

Hur stora risker skall vi ta vid ändring av vårt ekonomiska system? När det gäller exempelvis miljögifter och kärnkraft accepterar vi ofta inte risker ens på bråkdelar av en procent. Bör vi acceptera långt större risker för sociala katastrofer i samband med ekonomiska och sociala systemförändringar? Det frågar professorn i nationalekonomi, Assar Lindbeck, i sin nyligen utkomna bok om fondfrågan "Makt och ekonomi".

Han förmår att på mindre än 80 sidor ge argumenten mot LO/SAP-fonderna, skissera egna positiva alternativ i fondfrågan och att ge sitt svar på frågan hur vi mer allmänt åter skall få fart på Sverige.

Debatten i Sverige om kollektiva löntagarfonder har, skriver han, i stor utsträckning handlat om tekniska detaljer. Det är både onödigt och olyckligt. Grundfrågan är nämligen ganska enkel: bör Sverige under loppet av ett eller ett par decennier övergå till ett ekonomiskt system som baseras på kollektivt ägande, under facklig kontroll, av åtminstone de större företagen?

Assar Lindbeck varnar för att detta skulle leda till maktkoncentration och dålig effektivitet. Eftersom ingen enskild person har något eget intresse av att fondernas pengar satsas på lönsamma projekt är risken stor för prestigeprojekt och en dålig lönsamhet som kommer att leda till låga investeringar. Det enda alternativet att få fram tillräckligt stora investeringar blir då att kommandera fram investeringar. Men då är vi, skriver Assar Lindbeck, i en centralreglerad kommandoekonomi snarare än i en decentraliserad marknadsekonomi.

Hur går det, frågar Lindbeck, med anställning och befordran för den som vägrar att organisera sig i de fackliga organisationerna eller som offentligt kritiserar facket? Väldigt få människor skulle enligt hans mening våga sticka upp mot den maktkoloss som fack och fonder, och av dem utsedda ledare för företagen, skulle utgöra. Många håller tyst redan nu, tillfogar Lindbeck, som i sitt förord uttalar förhoppningen att denna skrift skall stimulera också andra, "som ser de faror som hotar, att bryta tystnaden".

Eniga ekonomer

Länge svarade Assar Lindbeck ensam för ett genomtänkt, intellektuellt motstånd mot SAP/LOs fondförslag som ett

hot mot demokratin. Nu har han fått sällskap av Berndt Öhman, först huvudsekreterare och sedermera ordförande för löntagarfondsutredningen. I sin bok "Fonder i en marknadsekonomi" skriver Öhman: "Hur kollektiva fondsystem faktiskt skulle fungera är ganska svårt att ha en bestämd uppfattning om. En enkel men viktig synpunkt gäller fondsystemets storlek. Enstaka kollektiva fonder av begränsad storlek skulle förmodligen fungera ungefär som dagens institutioner på kapitalmarknaden."

Men, fortsätter han, ett kollektivt fondsystem som så småningom (det må ta 10 eller 20 år eller mer) blir dominerande ägare av alla börsföretag i Sverige (och med ägande i ytterligare en del företag) – vilket, såvitt jag förstår, är visionen i LO/SAP-förslaget 1981 – skulle rimligen leda till helt andra konsekvenser. Öhmans första argument mot ett sådant fondsystem är att konsekvenserna inte är överblickbara. Därför förordar han en mer försiktig reformstrategi. Hans andra argument är att ett sådant fondsystem inte skulle uppnå uppställda mål utan leda till maktkoncentration och en försämrad ekonomi.

Fonderna får förr eller senare kapacitet att köpa upp hela börsstocken. Såvitt jag förstår, skriver Berndt Öhman, är också visionen av ekonomisk demokrati att löntagarfonderna skall bli helt dominerande ägare av de stora företagen och åtminstone delägare i en del andra mindre företag. Avsikten är ju att ge företagen "nya ägare och nya mål" och därmed ett nytt beteende där vinsten reduceras till en "restriktion". En sådan förändring kräver att fonderna får ett dominerande ägande i företagen. Därför har man inte

heller angett några begränsningsregler för fonderna, vare sig för deras totala ägarandel av börsstocken eller deras ägarandel i ett enskilt aktiebolag. Så utgör också löntagarfonder "en av 1900-talets viktigaste fackliga och politiska frågor" (P-O Edin vid LO-kongressen).

Ett *fullt utbyggt*, kollektivt fondsystem av LO/SAP-modell innebär således – även om det kan ta lång tid att realisera – att ett enda fondsystem äger praktiskt taget alla börsaktier (samt ytterligare en del aktier utanför börsen), en tolkning som stärks av resonemangen i

LO 80-rapporten och av den starka uppslutningen bakom fonderapporten vid LO- och SAP-kongresserna 1981. Det skulle, skriver Berndt Öhman, innebära en omvälvande förändring av ägandet i näringslivet och medföra en förstärkning av producentintresset som förmodligen inte är förenlig med vad vi normalt menar med en marknadsekonomi.

En intressant iakttagelse är att ingen ledande SAP- eller LO-representant tagit upp en debatt med vare sig Assar Lindbeck eller Berndt Öhman. Båda har mötts med en talande tystnad.